

Normas, kas noteica izlietotās dabasgāzes daudzuma un enerģijas lietotāja maksātās kompensācijas aprēķina kārtību pārkāpuma gadījumā, neatbilst Satversmes 64. un 105. Pantam

2020. gada 28. septembrī Satversmes tiesa ir pieņēmusi spriedumu lietā Nr. 2019-37-0103 “Par Enerģētikas likuma 42.³ panta pirmās daļas (redakcijā, kas bija spēkā līdz 2016. gada 7. martam) atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 64. un 105. pantam un Ministru kabineta 2016. gada 9. februāra noteikumu Nr. 85 “Dabasgāzes piegādes un lietošanas noteikumi” 98. punkta, 99.2. apakšpunkta un 100. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 64. un 105. pantam un Enerģētikas likuma 42.³ panta pirmajai daļai (redakcijā, kas bija spēkā līdz 2016. gada 7. martam)”.

Lietā ir apvienotas astoņas lietas, kas ierosinātas pēc vairāku tiesu pieteikumiem.

Apstrīdētās normas

Enerģētikas likuma 42.³ panta pirmā daļa (šeit un turpmāk – redakcijā, kas bija spēkā līdz 2016. gada 7. martam):

“Ja energoapgādes komersants konstatē, ka enerģijas lietotājs ir pārkāpis Ministru kabineta noteikumus par dabasgāzes piegādi un lietošanu vai līgumu par dabasgāzes piegādi un tā rezultātā enerģijas lietotājam ir samazināts uzskaitītais dabasgāzes patēriņa apjoms vai radīta iespēja dabasgāzi patērēt bez maksas, enerģijas lietotājs samaksā energoapgādes komersantam par izlietoto dabasgāzi, kā arī kompensāciju. Kārtību, kādā energoapgādes komersants nosaka faktiski patērētās dabasgāzes

daudzumu, kā arī kompensācijas apmēru un aprēķināšanas kārtību, nosaka Ministru kabinets.”

Ministru kabineta 2016. gada 9. februāra noteikumu Nr. 85 “Dabasgāzes piegādes un lietošanas noteikumi” (turpmāk – Noteikumi Nr. 85) 98. punkts:

“Ja sistēmas operators konstatē un pierāda līdz tiesisku pierādījumu ticamības pakāpei šo noteikumu, dabasgāzes piegādes līguma vai sistēmas pakalpojuma līguma pārkāpumu, kas radies lietotāja darbības vai bezdarbības dēļ un kura dēļ lietotājam ir samazināts patērētās dabasgāzes uzskaitītais daudzums vai radīta iespēja dabasgāzi patērēt bez maksas, lietotājs samaksā par patērēto dabasgāzi, kā arī kompensāciju saskaņā ar sistēmas operatora izrakstītu pretenziju par līgumsaistību izpildi. Lietotājam ir pienākums laikus un pilnā apmērā norēķināties ar sistēmas operatoru.”

Noteikumu Nr. 85 99. punkts:

“Sistēmas operators šo noteikumu 98. punktā minētā pārkāpuma dēļ patērētās dabasgāzes daudzumu aprēķina šādi:

99.1. lietotājam, kas nav mājsaimniecības lietotājs, – ņemot vērā faktiski patērēto dabasgāzi līdzīgos apstākļos līdzīgā laikposmā vai pamatojoties uz lietotājam atļauto maksimālo dabasgāzes patēriņu stundā vai lietotāja dabasgāzes iekārtu maksimālo iespējamo dabasgāzes patēriņu stundā, ja tas pārsniedz lietotājam atļauto maksimālo dabasgāzes patēriņu stundā;

99.2. mājsaimniecības lietotājam – ņemot vērā lietotāja dabasgāzes iekārtu maksimālo iespējamo dabasgāzes patēriņu stundā vai ņemot vērā sistēmas operatora apstiprinātajā norēķinu kārtībā noteiktās dabasgāzes diferencētās patēriņa normas.”

Noteikumu Nr. 85 100. punkts:

“Sistēmas operators šo noteikumu 98. punktā minēto kompensāciju nosaka, reizinot šo noteikumu 99. punktā noteiktajā kārtībā aprēķināto patērētās dabasgāzes daudzumu ar dabasgāzes tirdzniecības tarifu divkārsā apmērā.”

Augstāka juridiska spēka normas

Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 64. pants: “Likumdošanas tiesības pieder Saeimai, kā arī tautai šinī Satversmē paredzētā kārtībā un apmēros.”

Satversmes 105. pants: “Ikvienam ir tiesības uz īpašumu. Īpašumu nedrīkst izmantot pretēji sabiedrības interesēm. Īpašuma tiesības var ierobežot vienīgi saskaņā ar likumu. Īpašuma piespiedu atsavināšana sabiedrības vajadzībām pieļaujama tikai izņēmuma gadījumos uz atsevišķa likuma pamata pret taisnīgu atlīdzību.”

Enerģētikas likuma 42.³ panta pirmā daļa (citēta iepriekš)

Lietas fakti

Pieteikumu iesniedzējas uzskata, ka normas, kas regulē samaksu par dabasgāzi gadījumos, kad enerģijas lietotājs pārkāpis dabasgāzes piegādes un lietošanas noteikumus vai līgumu par dabasgāzes piegādi (turpmāk – dabasgāzes lietošanas noteikumi), kā arī normas par kompensāciju, ko enerģijas lietotājs šādos gadījumos maksā sistēmas operatoram, neatbilst Satversmei.

Pēc pieteikumu iesniedzēju ieskata, Enerģētikas likuma 42.³ panta pirmajā daļā (turpmāk – apstrīdētā likuma norma) ietvertais pilnvarojums Ministru kabinetam nav pietiekami skaidrs, tādēļ šī norma neatbilst Satversmes 64. un 105. pantam. Turklāt arī Noteikumu Nr. 85 99.2. apakšpunkts neatbilstot Satversmes 64. un 105. pantam, jo ar apstrīdēto likuma normu tieši Ministru kabinets esot pilnvarots noteikt kārtību, kādā energoapgādes komersants nosaka pārkāpuma gadījumā patērētās dabasgāzes daudzumu. Ar minēto noteikumu normu Ministru kabinets pēc būtības esot pārdeleģējis šo uzdevumu sistēmas operatoram. Tādējādi Ministru kabinets esot pārkāpis tam likumā noteiktā pilnvarojuma robežas.

Pieteikumu iesniedzējas norāda, ka apstrīdētajā likuma normā, kā arī Noteikumu Nr. 85 98. un 100. punktā (turpmāk kopā ar Noteikumu Nr. 85 99. punktu – apstrīdētās noteikumu normas) paredzētā kompensācija ir sods par enerģijas lietotāja izdarītu pārkāpumu. Nosakot šo sodu, Ministru kabinets esot pārkāpis likumdevēja pilnvarojumu. Turklāt apstrīdētajās normās noteiktais pamattiesību ierobežojums neesot samērīgs.

Tiesas secinājumi

Par tiesvedības izbeigšanu un efektīvāko pieeju lietas izskatīšanā

Pieteikumu iesniedzējas lietā Nr. 2019-37-0103 attiecībā uz apstrīdēto likuma normu izteica tādu prasījumu, kas jau ticis izspriests lietā Nr. 2019-10-0103. Līdz ar to Satversmes tiesa izskatāmajā lietā izlēma izbeigt tiesvedību daļā par apstrīdētās likuma normas, ciktāl tā attiecas uz mājāsaimniecības lietotāju, atbilstību Satversmes 64. un 105. pantam, bet pārējā daļā – turpināt. [13.]

Satversmes tiesa nolēma visupirms izvērtēt apstrīdētās likuma normas atbilstību Satversmes 105. pantam, citstarp pārbaudot, vai iespējamais Satversmes 105. pantā ietvertu pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtu likumu, tajā skaitā atbilstoši Satversmes 64. pantam. [14.]

Par Satversmes 105. pantā ietvertu tiesību ierobežojumu

Satversmes tiesa atzina, ka to personas naudas līdzekļu aizsardzība, kuri ir izlietojami ar apstrīdēto likuma normu noteikto maksājumu veikšanai, ietilpst Satversmes 105. pantā ietvertu tiesību uz īpašumu tvērumā. Tātad apstrīdētās normas ierobežoja personai – enerģijas lietotājam – Satversmes 105. pantā ietvertās pamattiesības. [16., 25.]

Par apstrīdētās likuma normas satversmību

Par to, vai pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtu likumu un vai tam ir leģitīms mērķis

Apstrīdētajā likuma normā ietvertais pamattiesību ierobežojums bija noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtu likumu. Satversmes tiesa citstarp atzina, ka konkrētajā gadījumā likumdevējs ne vien pats bija izlēmis to, kādā veidā tiek regulētas tiesiskās attiecības, kuru ietvaros enerģijas lietotājs pārkāpis dabasgāzes lietošanas noteikumus, bet arī skaidri norādījis, kādas likumdevēja noregulētas tiesiskās attiecības Ministru kabinets var konkretizēt. Proti, pat ja likumdevēja dotais pilnvarojums konkrētās tiesību nozares tehniskā rakstura dēļ ir plašs vai salīdzinoši abstrakts, izpildvarai, interpretējot pilnvarojošo likuma normu, ir jāievēro likumā ietvertie mērķi un vērtības, kuru aizsardzībai likums ir pieņemts. [18.]

Enerģijas lietotāja tiesību uz īpašumu ierobežojums bija saistīts ar energoapgādes nepārtrauktības nodrošināšanu un vienlīdzības veicināšanu šo lietotāju un monopolstāvoklī esoša energoapgādes komersanta tiesiskajās attiecībās. Līdz ar to apstrīdētajā likuma normā ietvertajam pamattiesību ierobežojumam bija legītīmi mērķi – citu personu tiesību un sabiedrības labklājības aizsardzība. [19.]

Par to, vai pamattiesību ierobežojums atbilst samērīguma principam

Satversmes tiesa atzina, ka apstrīdētajā likuma normā noteiktais pienākums samaksāt par izlietoto dabasgāzi un samaksāt kompensāciju bija vērsts uz energoapgādes sistēmas nepārtrauktu, drošu un kvalitatīvu funkcionēšanu. Turklāt tas motivēja enerģijas lietotāju ievērot dabasgāzes lietošanas noteikumus un līgumu par dabasgāzes piegādi un sekmēja dabasgāzes lietošanas noteikumu pārkāpumu prevenciju. Tādējādi minētais pienākums bija piemērots līdzeklis enerģijas lietotāja tiesību aizsargāšanai un sabiedrības labklājības veicināšanai. [21.]

Monopolstāvokļa apstākļos Civillikuma vispārīgā regulējuma piemērošana vai sodi, kas piemērojami saskaņā ar Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksu vai Krimināllikumu, nebija uzskatāmi par alternatīvu apstrīdētajā likuma normā noteiktajam enerģijas lietotāja pienākumam samaksāt par izlietoto dabasgāzi un samaksāt kompensāciju. Tādējādi nepastāvēja citi, saudzējošāki līdzekļi, ar kuriem pamattiesību ierobežojuma legītīmos mērķus būtu iespējams sasniegt vismaz tādā pašā kvalitātē. [22.]

Satversmes tiesa secināja, ka dabasgāzes lietošanas noteikumu pārkāpumi var novest ne vien pie dabasgāzes, proti, ierobežota resursa, bezatlīdzības patērēšanas un no tās izrietošas tarifu paaugstināšanās, bet arī pie dabasgāzes apgādes sistēmas funkcionāliem traucējumiem. Tādējādi enerģijas lietotāja pamattiesību ierobežojums

bija samērīgs. Līdz ar to apstrīdētā likuma norma atbilda Satversmes 64. un 105. pantam. [23.]

Par apstrīdēto noteikumu normu satversmību

Satversmes tiesa vērtēja apstrīdētās noteikumu normas kā vienotu tiesisku regulējumu un atzina, ka tās detalizētāk regulēja apstrīdētās likuma normas piemērošanu dabasgāzes lietošanas noteikumu pārkāpuma gadījumā un neradīja tādas jaunas tiesiskas attiecības, kuras neizrietētu no Enerģētikas likuma. Tomēr Satversmes tiesa atzina, ka apstrīdētajās noteikumu normās paredzētā dabasgāzes lietošanas noteikumu pārkāpuma dēļ patērētās dabasgāzes daudzuma noteikšanas metode, kurā tiek izmantotas sistēmas operatora apstiprinātajā norēķinu kārtībā noteiktās diferencētās patēriņa normas, nav satversmīga. Proti, Ministru kabinets apstrīdēto noteikumu normu kā vienota tiesiskā regulējuma tiesiskajā sastāvā ietvēris tādu nosacījumu, kuru nosaka privātpersona bez demokrātiskas leģitīmācijas, tādēļ pārkāptas likumdevēja noteiktā pilnvarojuma robežas. [24., 26.4.]

Apstrīdētajās noteikumu normās bija paredzētas vairākas patērētās dabasgāzes daudzuma noteikšanas metodes. Satversmes tiesa uzsvēra, ka tās ir satversmīgas tikai tad, ja atbilstoši taisnīguma principam nodrošina ergoapgādes tiesisko attiecību dalībnieku ekonomisko ekvivalenci un to, ka patērētās dabasgāzes daudzums tiek noteikts iespējami tuvu tam, kas patērēts faktiski. Vienīgi patērētās dabasgāzes daudzuma noteikšanas metode, saskaņā ar kuru tiek izmantots faktiski patērētās dabasgāzes daudzums līdzīgā laikposmā līdzīgos apstākļos, nodrošināja ekonomisko ekvivalenci. Vispārīgā gadījumā patērētās dabasgāzes daudzums, kas noteikts pēc pārējām metodēm, ir lielāks par faktisko dabasgāzes patēriņu. [29., 29.1.1., 29.1.2.]

Satversmes tiesa atzina, ka apstrīdētajās noteikumu normās paredzētajai kompensācijai jābūt noteiktai tādā apmērā, lai sekmētu dabasgāzes lietošanas noteikumu un dabasgāzes piegādes līguma pārkāpumu prevenciju. Tas nozīmē, ka kompensācijas kā līgumsodam pielīdzināma maksājuma apmēram jābūt pielāgojamam iespējamā pārkāpuma apstākļiem. Tomēr Satversmes tiesa neguva apstiprinājumu tam, ka kompensācijas apmēra aprēķināšanas metode būtu saistīta ar šādiem apstākļiem. Vēl jo vairāk –, vispāršaistošā veidā nosakot kompensācijas apmēra aprēķināšanas metodi, nav pamata kompensācijas apmēru saistīt ar tādiem iespējamiem energoapgādes komersanta zaudējumiem, kuru apmēra noteikšana dabasgāzes lietošanas noteikumu pārkāpuma gadījumā nav objektīvi apgrūtināta. Šādā situācijā kompensācijas apmēra aprēķināšanas metode, saskaņā ar kuru tas tiek noteikts divkāršā dabasgāzes tirdzniecības tarifa apmērā atbilstoši apstrīdētajās noteikumu normās paredzētajā kārtībā noteiktajam dabasgāzes daudzumam, ir acīmredzami nesamērīga un netaisnīga. [29.2.]

Par brīdi, ar kuru apstrīdētās noteikumu normas zaudē spēku

Satversmes tiesa noteica, ka apstrīdētās noteikumu normas attiecībā uz personām, kurām tās piemērotas vai būtu jāpiemēro tiesā, atzīstamas par spēkā neesošām no to izdošanas brīža. [30.1., 30.2.]

Satversmes tiesa nosprieda:

1) izbeigt tiesvedību lietā daļā par Enerģētikas likuma 42.³ panta pirmās daļas (redakcijā, kas bija spēkā no 2008. gada 4. jūlija līdz 2016. gada 7. martam), ciktāl tā attiecas uz māsaimniecības lietotāju, atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 64. un 105. pantam;

2) atzīt Enerģētikas likuma 42.³ panta pirmo daļu (redakcijā, kas bija spēkā no 2008. gada 4. jūlija līdz 2016. gada 7. martam), ciktāl tā attiecas uz enerģijas lietotāju, kas nav mājsaimniecības lietotājs, par atbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 64. un 105. pantam;

3) atzīt Ministru kabineta 2016. gada 9. februāra noteikumu Nr. 85 „Dabaszāzes piegādes un lietošanas noteikumi” 98., 99. un 100. punktu, ciktāl patērētās dabaszāzes daudzums nosakāms, pamatojoties uz faktiski patērētās dabaszāzes daudzumu līdzīgos apstākļos līdzīgā laikposmā, par atbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 64. un 105. pantam un Enerģētikas likuma 42.³ panta pirmajai daļai (redakcijā, kas bija spēkā no 2008. gada 4. jūlija līdz 2016. gada 7. martam);

4) atzīt Ministru kabineta 2016. gada 9. februāra noteikumu Nr. 85 „Dabaszāzes piegādes un lietošanas noteikumi” 98., 99. un 100. punktu, ciktāl patērētās dabaszāzes daudzums nosakāms, pamatojoties uz enerģijas lietotājam atļauto maksimālo dabaszāzes patēriņu stundā vai enerģijas lietotāja dabaszāzes iekārtu maksimālo iespējamo patēriņu stundā, vai energoapgādes komersanta apstiprinātajā norēķinu kārtībā noteiktajām diferencētajām patēriņa normām, par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 64. un 105. pantam un Enerģētikas likuma 42.³ panta pirmajai daļai (redakcijā, kas bija spēkā no 2008. gada 4. jūlija līdz 2016. gada 7. martam) un attiecībā uz personām, kurām tas piemērots vai būtu jāpiemēro tiesā, spēkā neesošu no spēkā stāšanās brīža;

5) atzīt Ministru kabineta 2016. gada 9. februāra noteikumu Nr. 85 „Dabaszāzes piegādes un lietošanas noteikumi” 98., 99. un 100. punktu, ciktāl kompensācijas apmērs nosakāms, reizinot tajos paredzētajā kārtībā noteikto patērētās dabaszāzes daudzumu ar dabaszāzes tirdzniecības tarifu divkārsšā apmērā, par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 64. un 105. pantam un Enerģētikas likuma 42.³ panta pirmajai

daļai (redakcijā, kas bija spēkā no 2008. gada 4. jūlija līdz 2016. gada 7. martam) un attiecībā uz personām, kurām tas piemērots vai būtu jāpiemēro tiesā, spēkā neesošu no spēkā stāšanās brīža.

Satversmes tiesas spriedums ir galīgs un nepārsūdzams, tas stāsies spēkā tā publicēšanas dienā. Spriedums tiks publicēts oficiālajā izdevumā "Latvijas Vēstnesis" Satversmes tiesas likuma 33. panta pirmajā daļā noteiktajā termiņā.

Sprieduma teksts ir pieejams Satversmes tiesas mājaslapā:
https://www.satv.tiesa.gov.lv/wp-content/uploads/2019/12/2019-37-0103_Spriedums.pdf

Relīze sagatavota ar mērķi veicināt izpratni par Satversmes tiesā izskatāmajām lietām. Tā nav uzskatāma par nolēmuma daļu un nav saistoša Satversmes tiesai. Spriedumi, lēmumi un cita informācija par Satversmes tiesu atrodama tiesas mājaslapā www.satv.tiesa.gov.lv.

Zanda Meinarte

Satversmes tiesas

Sabiedrisko attiecību speciāliste

Zanda.Meinarte@satv.tiesa.gov.lv

67830759, 26393803